

‘ΨΗΦΙΔΕΣ ΓΝΩΣΗΣ’: ΜΙΑ ΕΡΕΥΝΑ-ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ

Στο άρθρο παρουσιάζεται το ερευνητικό πρόγραμμα ‘Ψηφίδες Γνώσης’ και εξηγείται η αξιοποίησή του για την επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών. Συνοπτικά, το πρόγραμμα στοχεύει στη συλλογή και ψηφιοποίηση υλικού που αναπτύχθηκε από άτομα με αναπηρία με σκοπό την αξιοποίησή του στη σχολική πράξη. Το πρόγραμμα είναι διαχρονικό και από το 2011 μέχρι σήμερα συμμετείχαν σε αυτό 27 άτομα με αναπηρίες και χρόνιες παθήσεις και 60 μεταπτυχιακοί φοιτητές, ενώ ένας μεγάλος αριθμός εκπαιδευτικών εν υπηρεσία είχε την ευκαιρία να ενημερωθεί για το πρόγραμμα και να αξιοποιήσει το υλικό. Στο άρθρο παρουσιάζεται εν συντομία το ερευνητικό πρόγραμμα και ένα ερευνητικό επιμορφωτικό πρόγραμμα στο οποίο συμμετείχαν εκπαιδευτικοί δημοτικής, οι οποίοι είχαν την ευκαιρία να γνωρίσουν το υλικό, να προβληματιστούν σχετικά με αυτό και να αναπτύξουν διδακτικές προσεγγίσεις υπό την καθοδήγηση και τη στήριξη της ερευνήτριας.

Λέξεις-κλειδιά: επαγγελματική ανάπτυξη εκπαιδευτικών, άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις, αναλυτικό πρόγραμμα

‘TESSERAE OF KNOWLEDGE’: A RESEARCH-TOOL FOR TEACHERS’ PROFESSIONAL DEVELOPMENT

The present paper reports on the experience of employing the research project ‘Tesseractae of Knowledge’ for teachers’ professional development. In brief, the research project aims at collecting and digitizing material created by disabled people and people with chronic illnesses. From 2011 to date, a significant number of people enrolled in this longitudinal project: 27 disabled people and people with chronic illness, 60 postgraduate students, and a number of in-service teachers who were informed about it. The paper provides a summary of the research project and it describes a research teacher development program in which primary education teachers had the opportunity to be informed about the project, think critically about disability issues, and develop teaching approaches by employing the material found in the website of the project, under the guidance and support of the researcher.

Keywords: teachers’ professional development, disabled people and people with chronic illnesses, curriculum.

* Η Σιμώνη Συμεωνίδου είναι λέκτορας Ενιαίας Εκπαίδευσης στο Πανεπιστήμιο Κύπρου. Επικοινωνία: Τμήμα Επιστημών Αγωγής, Πανεπιστήμιο Κύπρου, Τ.Θ. 20537, 1678 Λευκωσία, 357-228929232, symeonidou.simoni@ucy.ac.cy

Εισαγωγή

Οι ‘Ψηφίδες Γνώσης’ είναι ένα διαχρονικό ερευνητικό πρόγραμμα που διεξάγεται στο Πανεπιστήμιο Κύπρου από το 2011. Το πρόγραμμα φιλοδοξεί να συλλέξει και να παρουσιάσει τη ‘φωνή’ των ατόμων με αναπηρίες και χρόνιες παθήσεις της Κύπρου και της Ελλάδας, μέσα από το λόγο και τα έργα τους. Απώτερος σκοπός της έρευνας αυτής είναι η αξιοποίηση του υλικού αυτού στα σχολικά αναλυτικά προγράμματα και στη διδασκαλία στην τάξη, η οποία προωθείται μέσω της επαγγελματικής ανάπτυξης των εκπαιδευτικών.

Το ερευνητικό πρόγραμμα βασίζεται στο θεωρητικό πλαίσιο των Σπουδών για την Αναπηρία στην Εκπαίδευση (Connor, Gabel, Gallagher & Morton, 2008). Στο πλαίσιο αυτό, τα άτομα με αναπηρία δεν αντιμετωπίζονται ως άτομα με ‘πρόβλημα’ (παραδοσιακή αντίληψη η οποία παθητικοποιεί και περιθωριοποιεί τα άτομα με αναπηρία, γνωστή ως ιατρικό μοντέλο), αλλά ως ενεργά μέλη της κοινωνίας τα οποία μπορούν να προοδεύσουν, να επιτύχουν και να έχουν ευτυχισμένη ζωή αν έχουν την απαραίτητη στήριξη από την κοινωνία (κοινωνικό μοντέλο). Η αντίληψη ότι τα άτομα με αναπηρία εμποδίζονται να επιτύχουν και να προσφέρουν στην κοινωνία, ενισχύεται καθημερινά μέσω του Τύπου, των φιλανθρωπικών πρωτοβουλιών για οικονομική στήριξη των ‘συνανθρώπων μας που υποφέρουν’ και γενικά, της καταπιεστικής ρητορικής που χρησιμοποιείται σε διάφορα πλαίσια. Τις απόψεις αυτές συμεμερίζεται και μεγάλη μερίδα των εκπαιδευτικών, με αποτέλεσμα να θεωρεί ότι η ένταξή τους στο εκπαιδευτικό σύστημα σκοπό έχει πρώτιστα την κοινωνικοποίησή τους παρά την εκπαίδευση (Συμεωνίδου & Φτιάκα, 2012). Τις αντιλήψεις αυτές επιχείρησαν να αλλάξουν τα ίδια τα άτομα με αναπηρία μέσω των αναπηρικών κινημάτων (Campbell & Oliver, 1996· Peters, Gabel & Symeonidou, 2009), αλλά και η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (United Nations, 2006). Ο αγώνας των ατόμων με αναπηρίες και των συμμάχων τους βασίζεται πλέον στη λογική των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στη διεκδίκηση της συμπερίληψής τους σε όλες τις πτυχές της καθημερινής ζωής, συμπεριλαμβανομένης και της εκπαίδευσης. Με βάση τις Σπουδές για την Αναπηρία στην Εκπαίδευση, ο τρόπος για να επιτευχθεί η ποιοτική, ισότιμη και μη διαχωριστική εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία είναι οι γνώσεις, οι δεξιότητες και οι στάσεις που καλλιεργούνται στο σχολείο να βασίζονται στην αρχή των ίσων δικαιωμάτων και στην εξάλειψη της διάκρισης ή του διαχωρισμού λόγω αναπηρίας. Σε αυτή τη διαδικασία η φωνή των ατόμων με αναπηρία αποκτά κεντρικό ρόλο και χρειάζεται να αναδειχθεί στο αναλυτικό πρόγραμμα, στο διδακτικό υλικό και στη διδασκαλία.

Μια σειρά παραγόντων εμποδίζει τους εκπαιδευτικούς να αντιληφθούν και να αντιμετωπίσουν την αναπηρία με τον τρόπο που θα επιθυμούσαν τα ίδια τα άτομα με αναπηρία. Η επίσημη επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στηρίζεται συνήθως στη λογική της ειδικής, διαχωριστικής εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρία, με αποτέλεσμα οι εκπαιδευτικοί να εκλαμβάνουν το ρόλο τους σε αυτή τη διαδικασία ως τα άτομα που εντοπίζουν και παραπέμπουν για αξιολόγηση και ειδική-εκατομικευμένη εκπαίδευση τα παιδιά με αναπηρία που έχουν στην τάξη τους (Συμεωνίδου & Φτιάκα, 2012). Πέρα από αυτό, το Αναλυτικό Πρόγραμμα και τα σχολικά εγχειρίδια έχουν παραδοσιακά περιθωριοποιήσει τα άτομα με αναπηρίες με αποτέλεσμα οι εκπαιδευτικοί να μην έχουν στη διάθεσή τους στόχους και υλικό για να προσεγγίσουν τα θέματα αναπηρίας μέσα από το κοινωνικό μοντέλο ή το μοντέλο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στην Κύπρο, για παράδειγμα, τα Νέα Αναλυτικά

Προγράμματα (ΝΑΠ), αν και μέσα από τη ρητορική φαίνεται να αντιλαμβάνονται τα θέματα των δικαιωμάτων και της ισότιμης συμμετοχής όλων των παιδιών, στην ουσία δεν έχουν λάβει υπόψη τα παιδιά με αναπηρία (Symeonidou & Mavrou, 2014· Mavrou & Symeonidou, 2013).

Το ερευνητικό πρόγραμμα

Το πρόγραμμα ‘Ψηφίδες Γνώσης’ βασίζεται στην πεποίθηση ότι θα μπορούσαμε να κατανοήσουμε καλύτερα τα θέματα αναπηρίας μέσα από τη φωνή των ατόμων με αναπηρία, η οποία εκφράζεται κυρίως στους πίνακες, στα ποιήματα και στις αφηγήσεις τους, και λιγότερο μέσα από κείμενα ατόμων χωρίς αναπηρία, τα οποία συνήθως αναπαράγουν το ιατρικό και το φιλανθρωπικό μοντέλο σκέψης.

Η έρευνα έχει διαχρονικό χαρακτήρα και σκοπός της είναι η καταγραφή του έργου των ατόμων με αναπηρία που ζουν στην Κύπρο ή στην Ελλάδα ώστε να αποτελέσει τη βάση για την ανάδειξη της φωνής των ατόμων με αναπηρία στο αναλυτικό πρόγραμμα. Η δειγματοληψία είναι σκόπιμη και περιλαμβάνει τη συμπερίληψη ατόμων με αναπηρίες και χρόνιες παθήσεις τα οποία εντοπίζονται μέσω των οργανώσεων των ατόμων με αναπηρία, το διαδίκτυο και μέσω προσωπικών γνωριμιών. Συνολικά 27 άτομα με αναπηρίες ή χρόνιες παθήσεις έχουν συμμετάσχει στην έρευνα μέχρι σήμερα, εκ των οποίων 16 είναι άντρες και 11 γυναίκες. Η συλλογή των δεδομένων εστιάζει σε πρώτη φάση σε υλικό που δημιουργήθηκε από τα ίδια τα άτομα με αναπηρίες (για παράδειγμα, ποιήματα, γραπτά κείμενα, γλυπτά, ψηφιδωτά, τραγούδια, πίνακες, βίντεο κ.ά.) και πληροφορίες για τη ζωή τους μέσα από ημι-δομημένες συνεντεύξεις και άλλα μέσα (π.χ. συνεντεύξεις από εφημερίδες, ταινίες μικρού μήκους κ.ά.).

Το περιεχόμενο ψηφιοποιείται και παρουσιάζεται υπό μορφή ατομικού προφίλ στην ιστοσελίδα του προγράμματος στο διαδίκτυο (www.ucy.ac.cy/psifides-gnosis). Στα ‘ψηφιακά portfolio’, όπως ονομάζονται, μπορεί κανείς να εντοπίσει ένα σύντομο βιογραφικό του ατόμου, αντιπροσωπευτικό υλικό και συνεντεύξεις. Αναλυτικά, η διαδικασία για τη δημιουργία ψηφιακού portfolio περιλαμβάνει τον εντοπισμό του ατόμου, τον εντοπισμό πηγών για το έργο του (διαδίκτυο, έντυπο υλικό, CD, DVD), και τη διεξαγωγή συνέντευξης, αν αυτό κρίνεται σκόπιμο. Η επικοινωνία με το άτομο περιλαμβάνει τη γνωστοποίηση του σκοπού της έρευνας και της ιστοσελίδας του προγράμματος ‘Ψηφίδες Γνώσης’. Πριν την πραγματοποίηση της συνέντευξης συμπληρώνεται το έντυπο συνειδητής συναίνεσης. Ακολουθεί απομαγνητοφώνηση της συνέντευξης και σε περιπτώσεις όπου κρίνεται χρήσιμο, η συνέντευξη αναδομείται για να παρουσιαστεί με τρόπο σύντομο, περιεκτικό και προσίτο για τον αναγνώστη. Μετά την ολοκλήρωση της συλλογής των πληροφοριών, δημιουργείται ένα σύντομο βιογραφικό και λαμβάνονται οι απαραίτητες αποφάσεις για τη δομή του ψηφιακού portfolio και τον καλύτερο δυνατό τρόπο με τον οποίο θα μπορούσε να αναρτηθεί το υλικό στην ιστοσελίδα. Στο τελικό στάδιο, μια σειρά ενεργειών διασφαλίζει την ποιότητα του υλικού και τη συγκατάθεση του ατόμου υπό έμφαση. Συγκεκριμένα, η ομάδα των ‘Ψηφίδων Γνώσης’ αξιολογεί το υλικό και κάνει διορθώσεις όπου χρειάζεται, επικοινωνεί με το άτομο για έγκριση όλων των πληροφοριών που πρόκειται να αναρτηθούν στην ιστοσελίδα και φροντίζει για τη συμπλήρωση του σχετικού εντύπου συγκατάθεσης από το δημιουργό για την ανάρτηση του portfolio στην ιστοσελίδα.

Το έργο των συμμετεχόντων αναλύεται ως προς (α) το περιεχόμενο, (β) τη σχέση του με τη ζωή του ατόμου στη συγκεκριμένη κουλτούρα και (γ) τη δυνατότητα εισαγωγής του στο αναλυτικό πρόγραμμα (λεπτομέρειες σχετικά με την ενότητα και τους στόχους τους οποίους θα μπορούσε να εξυπηρετήσει, την τάξη στην οποία θα μπορούσε να διδαχθεί κ.ά.). Το περιεχόμενο που έχει συλλεχθεί μέχρι στιγμής σχετίζεται με θέματα αναπηρίας και με άλλα θέματα. Συγκεκριμένα, στα θέματα αναπηρίας περιλαμβάνονται: (α) ο θυμός των ατόμων με αναπηρίες για το διαχωρισμό, την περιθωριοποίηση και τη διάκριση που βιώνουν, (β) η διαδικασία μέσα από την οποία μαθαίνει κανείς να ζει με τον πόνο από μια μακροχρόνια ασθένεια, η οποία προκαλεί αναπηρία, (γ) οι οικογενειακές αντιδράσεις σχετικά με την αποδοχή ή όχι της αναπηρίας, (δ) κριτική απέναντι στα άτομα χωρίς αναπηρίες για τον τρόπο που αντιλαμβάνονται την αναπηρία (με σοβαρό ή χιουμοριστικό τρόπο), και (ε) αναπαραστάσεις του ανάπηρου σώματος. Τα υπόλοιπα θέματα που δεν σχετίζονται με την αναπηρία πραγματεύονται αξίες (όπως η φιλία, η αγάπη, η ειλικρίνεια, η ελευθερία κ.ά.), κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα, θέματα που σχετίζονται με τη χώρα καταγωγής (π.χ. το τοπίο της Κύπρου ή της Ελλάδας) και οι αναπαραστάσεις της φύσης.

Το έργο των συμμετεχόντων θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την ανάπτυξη προγραμμάτων σε μικροεπίπεδο και να ενσωματωθεί στη διδασκαλία με διάφορους τρόπους: σε διαφορετικά μαθήματα, σε διαφορετικές ενότητες, για να εξυπηρετήσει διαφορετικούς στόχους, ως βασικό υλικό ή ως βοηθητικό υλικό. Στην ιστοσελίδα του προγράμματος μπορεί κανείς να ενημερωθεί για προτάσεις αξιοποίησης του υλικού στη σχολική πράξη (Δημητρίου, Μονογιού, Πέτρου & Συμεωνίδου, 2012· Ιακώβου-Χαραλάμπους & Συμεωνίδου, 2011· Παναγιώτου, Τσιάνικα & Συμεωνίδου, 2012) και για εφαρμογές του (Δαμιανίδου & Συμεωνίδου, 2011· Symeonidou & Damianidou, 2013). Σε αρκετές περιπτώσεις, τα ψηφιακά portfolio είναι χρήσιμα για συγκεκριμένα θέματα. Για παράδειγμα, το έργο της Λένιας Τακούση (ποίηση) είναι ενδιαφέρον γιατί πραγματεύεται τη διαδικασία μέσα από την οποία μαθαίνει κανείς να ζει με τον πόνο από μια μακροχρόνια ασθένεια που προκαλεί αναπηρία, το έργο του Μιχάλη Δημοσθένους (αρθρογραφία και συνεντεύξεις) είναι αντιπροσωπευτικό γιατί ασκεί κριτική απέναντι στα άτομα χωρίς αναπηρία για τον τρόπο που αντιλαμβάνονται την αναπηρία, το έργο του Στέλιου Πισή (μουσική, τραγούδια και στίχοι) προσφέρεται για προβληματισμό σχετικά με αξίες όπως είναι η φιλία, η αγάπη, η ειλικρίνεια και η ελευθερία). Πέρα από τη θεματολογία, το υλικό μπορεί να αξιοποιηθεί στη διδασκαλία γραμματικών φαινομένων και διαφορετικών κειμενικών ειδών, στην παρουσίαση επιμέρους θεμάτων που σχετίζονται με την τέχνη, τη μουσική και τον αθλητισμό κ.λπ.

Επαγγελματική ανάπτυξη εκπαιδευτικών

Στο ερευνητικό πρόγραμμα εμπλέκονται εκπαιδευτικοί με την ιδιότητά τους ως φοιτητές του μεταπτυχιακού προγράμματος της Ειδικής και Ενιαίας Εκπαίδευσης του Τμήματος Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου Κύπρου και άλλων μεταπτυχιακών προγραμμάτων του Τμήματος, και εκπαιδευτικοί εν υπηρεσία που επιθυμούν να επιμορφωθούν και να αξιοποιήσουν το υλικό. Από το 2011 μέχρι σήμερα, 60 μεταπτυχιακοί φοιτητές συμμετείχαν στη συλλογή του υλικού, ενώ ένας σημαντικός αριθμός εκπαιδευτικών ενημερώθηκε για το πρόγραμμα στο πλαίσιο διαλέξεων ή επιμορφωτικών συναντήσεων που έγιναν με διάφορες ευκαιρίες. Πολλοί εκπαιδευτικοί έχουν εγγραφεί ως μέλη στην ιστοσελίδα και λαμβάνουν ενημέρωση

για τις νέες αναρτήσεις ψηφιακών portfolio και για σχετικά σεμινάρια ή επιμορφωτικά προγράμματα.

Το πρώτο ερευνητικό επιμορφωτικό πρόγραμμα εκπαιδευτικών εν υπηρεσία άρχισε το Νοέμβριο του 2013 και ολοκληρώθηκε το Μάιο του 2014. Το πρόγραμμα απευθυνόταν σε εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων και οι συμμετέχοντες το παρακολούθησαν στον προσωπικό τους χρόνο. Συνολικά επτά εκπαιδευτικοί παρακολούθησαν το πρόγραμμα και συμμετείχαν σε ερευνητικές δραστηριότητες που σχετίζονταν με αυτό (συνεντεύξεις πριν και μετά την παρακολούθηση του επιμορφωτικού σεμιναρίου, σχεδιασμός και διεξαγωγή τουλάχιστον ενός ογδοντάλεπτου μαθήματος αξιοποιώντας υλικό από την ιστοσελίδα και τήρηση ημερολογίου καθ' όλη τη διαδικασία). Το πρόγραμμα ολοκληρώθηκε το Μάιο του 2014.

Οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στο πρόγραμμα ήρθαν σε επαφή με τη φιλοσοφία των Σπουδών για την Αναπηρία στην Εκπαίδευση και είχαν την ευκαιρία να εμπλακούν σε συζήτηση για θέματα και πρακτικές που σχετίζονται με το θέμα. Η συζήτηση για τις θεωρητικές αρχές οδήγησε στην αποδόμηση των στερεοτύπων που υπάρχουν γύρω από τα άτομα με αναπηρία και την εκπαίδευσή τους. Οι νέες ιδέες με τις οποίες ήρθαν σε επαφή καλλιεργήθηκαν περισσότερο με την ευκαιρία που είχαν να γνωρίσουν το υλικό των ίδιων των ατόμων με αναπηρία. Ως αποτέλεσμα, οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί έγιναν φορείς μιας νέας ιδεολογίας την οποία κλήθηκαν να μεταφέρουν μέσω της διδασκαλίας τους.

Στο πρακτικό μέρος, οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στο πρόγραμμα επέλεξαν να ασχοληθούν με διαφορετικά θέματα, μερικά από τα οποία είχαν σχέση με την έννοια της αναπηρίας (π.χ. δικαιώματα, αποδόμηση του στερεοτύπου της φιλανθρωπίας) και μερικά όχι (π.χ. αγάπη, αγνοούμενοι πολέμου). Κάποιοι αξιοποίησαν υλικό από ένα ψηφιακό portfolio, ενώ άλλοι χρησιμοποίησαν υλικό από διάφορα ψηφιακά portfolio. Οι διδασκαλίες τους εντάχθηκαν στο πλαίσιο του γλωσσικού μαθήματος και της Αγωγής Ζωής και επομένως οι στόχοι που τέθηκαν σε κάθε μάθημα ανταποκρίνονταν σε γενικές γραμμές στη γενική θεματολογία του αναλυτικού προγράμματος.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ένα σημαντικό στοιχείο του προγράμματος ήταν η επικοινωνία, η ανατροφοδότηση και η καθοδήγηση που οι εκπαιδευτικοί μπορούσαν να έχουν ανά πάσα στιγμή. Σε πολλές περιπτώσεις, υπήρχε τηλεφωνική επικοινωνία με εκπαιδευτικούς που ήθελαν να διευκρινίσουν όρους που σχετίζονταν με την αναπηρία, να συζητήσουν ιδέες για μαθήματα και δραστηριότητες, ή ακόμα και τις ανησυχίες τους για το πώς θα εκληφθεί μια προσέγγιση που οι ίδιοι θεωρούσαν ότι δύσκολα μπορούσε να καλλιεργηθεί στην τάξη ή στο σχολείο τους. Επικοινωνία υπήρχε επίσης μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Οι εκπαιδευτικοί έστελναν τα προτεινόμενα σχέδια μαθήματος για ανατροφοδότηση και ζητούσαν επιπρόσθετο υλικό (π.χ. φωτογραφίες, cd, dvd) για τη διδασκαλία τους. Τέλος, οι περισσότεροι από τους εκπαιδευτικούς ήταν συνεπείς στην τήρηση του αναστοχαστικού ημερολογίου που τους ζητήθηκε, με αποτέλεσμα να βοηθηθούν οι ίδιοι στην προσπάθειά τους να γνωρίσουν καλύτερα το υλικό και να σχεδιάσουν καλύτερα τη διδασκαλία τους.

Σε μια περίπτωση, τα θέματα της αναπηρίας αποτέλεσαν κεντρικό άξονα σε μια σειρά διδασκαλιών στις οποίες τόσο η εκπαιδευτικός που τις οργάνωσε όσο και οι μαθητές,

ενεπλάκησαν στη διαδικασία να μελετούν συνεχώς το θέμα από διάφορες οπτικές γωνίες και να αναθεωρούν τις αρχικές τους αντιλήψεις, με αποτέλεσμα να γίνουν οι ίδιοι συνήγοροι των ατόμων με αναπηρία και προασπιστές των δικαιωμάτων τους. Σε αυτή την περίπτωση, εκτός από την τάξη της εκπαιδευτικού που συμμετείχε στην έρευνα, μέρος των δραστηριοτήτων που οργανώθηκαν παρουσιάστηκαν σε ολόκληρο το σχολείο. Επίσης, διοργανώθηκε ένα μάθημα στο οποίο συμμετείχε ένας ενήλικας με αναπηρία, ο Μιχάλης Δημοσθένους (του οποίου το ψηφιακό portfolio υπάρχει στην ιστοσελίδα του προγράμματος), και η ερευνήτρια. Στο συγκεκριμένο μάθημα, οι μαθητές κλήθηκαν να συζητήσουν σε ομάδες ένα θέμα σχετικό με την αναπηρία και μετά να επιχειρηματολογήσουν για την άποψή τους. Αξίζει να σημειωθεί ότι όλες αυτές οι δραστηριότητες εντάχθηκαν στους στόχους του γενικού αναλυτικού προγράμματος, το οποίο αν και δεν εστιάζει σε θέματα αναπηρίας, επιτρέπει στους εκπαιδευτικούς που γνωρίζουν καλά το θέμα να εντάξουν τους στόχους τους σε σχετικές ενότητες.

Το πρόγραμμα 'Ψηφίδες Γνώσης' θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μια έρευνα-εργαλείο για την επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών. Ο διαχρονικός της χαρακτήρας, η δυνατότητα συμμετοχής μεταπτυχιακών φοιτητών και εν υπηρεσία εκπαιδευτικών και η ευκαιρία για δικτύωση, επικοινωνία και καθοδήγηση που προσφέρει, αποτελούν σημαντικά χαρακτηριστικά για τα ίδια τα άτομα, το σχολείο, αλλά και την κοινωνία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ελληνόφωνες

- Δαμιανίδου, Ε. & Συμεωνίδου, Σ. (2011) Εφαρμογή των Σπουδών περί Αναπηρίας στην Εκπαίδευση μέσα από το έργο του Orkun Bozkurt, στους Κ. Μαύρου & Ι. Λαμπριανού (Επιμ.) *Κοινωνική Δικαιοσύνη και Συμμετοχή: Ο Ρόλος της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης* (40 - 59), Πρακτικά του Συνεδρίου του International Sociological Association (RC04 & RC10), 25-27 Νοεμβρίου 2011, Πανεπιστήμιο Κύπρου.
- Δημητρίου, Ν., Μονογιού, Ε., Πέτρου, Χ. & Συμεωνίδου, Σ. (2012) *Εμπλουτίζοντας το Αναλυτικό Πρόγραμμα με το έργο καλλιτεχνών με αναπηρία: Μια μελέτη περίπτωσης*, στους Ν. Τσαγγαρίδου, Κ. Μαύρου, Σ. Συμεωνίδου, Ε. Φτιάκα, Λ. Συμεού & Ι. Ηλία (Επιμ.) *Η Κρίση και ο Ρόλος της Παιδαγωγικής: θεσμοί, αξίες, κοινωνία* (219 - 230), Πρακτικά του 12ου Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου, 8-9 Ιουνίου 2012, Πανεπιστήμιο Κύπρου.
- Ιακώβου-Χαραλάμπους, Μ. & Συμεωνίδου, Σ. (2011) *Από τις Σπουδές περί Αναπηρίας στις Σπουδές περί Αναπηρίας στην Εκπαίδευση: Μια αλυσιδωτή αντίδραση έτοιμη προς εκμετάλλευση*. Άρθρο που παρουσιάστηκε στο ΙΔ΄ Διεθνές Συνέδριο της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος με τίτλο 'Εκπαίδευση ατόμων με ειδικές ανάγκες. Μια πρόκληση για το σχολείο και την κοινωνία', 1-3 Δεκεμβρίου 2011, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.
- Παναγιώτου, Μ., Τσιάνικα, Β. & Συμεωνίδου, Σ. (2012) *Η αναπηρία στην κοινωνία και στο σχολείο: Αντώνης Ρέλλας σκηνοθέτης - πολίτης με αναπηρία*, στους Ν. Τσαγγαρίδου, Κ. Μαύρου, Σ. Συμεωνίδου, Ε. Φτιάκα, Λ. Συμεού & Ι. Ηλία (Επιμ.) *Η Κρίση και ο Ρόλος της Παιδαγωγικής: θεσμοί, αξίες, κοινωνία* (315 - 328), Πρακτικά του 12ου Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου, 8-9 Ιουνίου 2012, Πανεπιστήμιο Κύπρου.

Συμεωνίδου, Σ. & Φτιάκα, Ε. (2012). *Εκπαίδευση για την ένταξη: Από την έρευνα στην πράξη*. Αθήνα: Πεδίο.

Αγγλόφωνες

- Campbell, J. & Oliver, M. (1996) *Disability Politics. Understanding our Past, Changing our Future*. London: Routledge.
- Connor, D., Gabel, S., Gallagher, D & Morton, M. (2008) Disability studies and inclusive education – implications for theory, research and practice, *International Journal of Inclusive Education*, 12 (5-6), 441-457.
- Mavrou, K., & Symeonidou, S. (2013). Employing the principles of Universal Design for Learning to deconstruct the Greek-Cypriot new national curriculum. *International Journal of Inclusive Education*, DOI: 10.1080/13603116.2013.859308.
- Peters, S., Gabel, S. & Symeonidou, S. (2009). Resistance, transformation and the politics of hope: imagining a way forward for the disabled people's movement, *Disability & Society*, 24 (5), 543-556.
- Symeonidou, S., & Damianidou, E. (2013). Enriching the subject of Greek Literature with the experience of the 'Other': an approach that fosters citizenship education in Cyprus. *International Journal of Inclusive Education*, 17 (7), 732-752.
- Symeonidou, S., & Mavrou, K. (2014). Deconstructing the Greek-Cypriot new national curriculum: to what extent are disabled children considered in the 'humane and democratic school' of Cyprus? *Disability and Society*, 29 (2), 303-316.
- United Nations (2006). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. Retrieved from <http://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>